

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Мужанової Наталії Володимирівни «Психологічні особливості розвитку
смыслової сфери представників неформальних субкультур»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі
спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія**

Проблема дослідження особливостей розвитку смыслової сфери особистості є важливою проблематикою наукового вивчення. Водночас, зростання кількості неформальних культурних об'єднань репрезентують актуальність та стимулюють науковий пошук, спрямований на вивчення смыслової сфери активних учасників неформальних субкультур. Адже нові альтернативні традиційній культурі субкультурні течії акумулюють в своїх лавах майже весь творчий потенціал суспільства. Саме представники неформальних субкультурних угруповань апробовують нові творчі культурні тенденції, які з часом інтегрує в себе традиційна спільнота. У зв'язку з цим, дисертаційна праця є актуальною як у прикладному, так і в науковому аспектах.

В дисертації подано критичний аналіз різних теоретичних підходів до вивчення проблеми, розкрито психологічні аспекти соціального явища субкультури, висвітлено особливості розвитку смыслової сфери юнацького та дорослого віку, представлено опис авторської структурної моделі розвитку смыслової сфери особистості учасника неформальної субкультури, описано основні методи та результати емпіричного дослідження, а також ґрунтовний опис програми психологічної корекції смыслової сфери особистості «неформала» та її апробації, включно з методичними рекомендаціями. Кожен з трьох розділів містить цікаві теоретичні та експериментальні результати, є завершеним відповідно до висунутих завдань і мети дослідженням. Слід відзначити послідовність в організації всіх частин дослідження, які є єдиною узгодженою логічною системою за рахунок структурування всіх етапів

роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які послідовно репрезентують напрям розгортання стратегії наукового пошуку, а також висновків до розділів, загальних висновків, бібліографії та додатків.

У *вступі* конкретизовані об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання відображають логіку теоретичної та емпіричної частин праці. Також простежується взаємозв'язок й між зазначеними у вступі до дисертації дослідницькими завданнями, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням. Така особливість дає змогу охарактеризувати дослідження як логічно впорядковане та структурно узгоджене.

У *першому розділі* роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження психологічних особливостей розвитку смислової сфери представників неформальної субкультури» проведено теоретичний аналіз світових наукових напрацювань, спрямованих на вивчення смислової сфери особистості, її корелятивів та соціального явища субкультури. Розкрито особливості розвитку смислової сфери у двох вікових періодах (юнацькому й дорослому) та подано опис авторської структурної моделі розвитку смислової сфери особистості приналежної до неформальної субкультури. Особливу увагу в рецензованій праці автором приділено аналізу специфіки впливу умов субкультурного соціуму на розвиток смислової сфери двох поколінь: дітей та бабтьків. Мужанова Н. В. доводить, що специфіка смислоутворень «неформалів» обумовлює їх гіперадаптацію у власному субкультурному угрупованні та дезадаптацію в традиційному соціумі. Саме на тлі цього твердження і вибудовується наступні етапи роботи.

Загалом, теоретичний аналіз дослідження демонструє наукову ерудицію авторки щодо окресленої проблеми. Особливо позитивно слід оцінити розробку авторської моделі. Здійснено спробу виокремити структурні компоненти смислової сфери учасника неформальної субкультури: 1) потребовий; 2) ціннісний; 3) смисложиттєві орієнтації; 4) самоактуалізаційний; 5) ескапізм. Викладений матеріал є структурованим,

логічно обґрунтованим, що робить сприйняття роботи цілісним та завершеним.

У *другому розділі* «Емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку смислової сфери представників неформальної субкультури юнацького та дорослого віку» відображено організацію та результати емпіричного вивчення досліджуваної проблеми. Необхідно відмітити репрезентативність досить специфічної та непростой вибірки респондентів.

Достатньо переконливо в психометричному плані виглядає розроблений здобувачкою психодіагностичний комплекс, що дозволяє більш цілісно підійти до вивчення такого складного феномена «вершинної психології» як смислова сфера особистості. Подано ретельний опис методичного інструментарію дослідження, обґрунтовано методологічну доцільність кожної методики, яка відповідає меті та завданням дослідження, наведено результати математико-статистичних обчислень. Це дало можливість здобувачці одержати розгорнуту емпіричну інформацію щодо особливостей смислової сфери та її взаємозв'язків активних учасників неформальної субкультури.

Варто також відзначити оригінальний підхід Наталії Володимирівни до порівняння покоління дітей (ранній юнацький вік) з поколінням батьків (середній дорослий вік), зокрема особливостей їх смислової сфери та соціально-психологічних адаптаційних властивостей. Окремого схвалення заслуговує вдале використання для такого порівняння методів поперечного зрізу та лонгітюдний. Останній, в силу своєї потужної працезатратності, надзвичайно рідко використовується вітчизняними дослідниками. При цьому здобувачка науково коректно використала методи статистичного аналізу. Позитивної оцінки заслуговує й дуже грамотна, науково обґрунтована інтерпретація отриманих статистичних показників..

Третій розділ «Психологічні особливості розвитку смислової сфери представників неформальної субкультури», присвячено розкриттю загальної

стратегії та особливостям проведення формувального експерименту, метою якого було актуалізація адаптивних властивостей представників неформальної субкультури через корекцію всіх компонентів їх смислової сфери. У розділі проаналізовані загальні принципи формувальної роботи, формулюються мета та завдання формувального експерименту, вказуються його етапи та особливості проведення. Звертає на себе увагу детальний опис та обґрунтування змісту та структури розробленої дисертанткою програми.

До сильних сторін праці слід віднести й аналітичне узагальнення фактичних даних: виклад матеріалу добре ілюстрований таблицями та рисунками, що свідчить про глибину аналізу фактичного матеріалу та вміння співвіднести його з концептуальними засадами дослідження.

Висновки роботи є науково обґрунтованими та доведеними, чітко сформульованими. У них досить чітко репрезентовано загальні досягнення роботи та авторський внесок у розв'язання представленої в дисертаційній роботі наукової проблематики. Список використаних джерел та додатки загалом оформлені згідно встановлених правил та містять потрібну довідкову інформацію.

Робота має *практичну* значущість. Результати рецензованого наукового дослідження можуть бути використані, як у освітніх закладах викладачами і психологами так центрах психологічної допомоги практичними психологами. Окрім того, отримані дані можуть бути корисними при викладанні наступних курсів для студентів психологічного факультету у вищих навчальних закладах: «Практикум з психології розвитку», «Основи психологічного тренінгу» та «Вікова психологія».

Достовірність результатів дослідження, його висновків і рекомендацій забезпечується методологічною обґрунтованістю наукових положень, глибоким та всебічним теоретичним аналізом проблеми, застосуванням надійного й валідного методичного інструментарію, репрезентативністю вибірки, використанням сучасного апарату методів

математичної статистики тощо.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів роботи полягає, на нашу думку, в тому вперше: розроблено теоретичну структурну модель розвитку смислової сфери особистості «неформала», виокремлено їх психологічні особливості смислової сфери, констатовано наявність гіперадаптації в неформальному соціальному середовищі, виявлено специфіку онтогенетичної динаміки та статево-вікової диференціації смислової сфери учасників неформальної субкультури; створено та апробовано програму психологічної корекції смислової сфери членів неформальної субкультури з метою їх подальшої конструктивної інтеграції до загального культурного соціуму.

Зміст автореферату віддзеркалює основні положення дослідження. Аналіз дисертаційної праці, автореферату та публікацій дають підстави вважати, що виконана робота є самостійним, завершеним дослідженням, якому притаманна новизна, солідна теоретична та практична значущість. Дисертаційна праця пройшла належну апробацію. За змістом робота відповідає спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія, за якою вона подається до захисту.

Оцінюючи рецензовану працю загалом вельми позитивно, хочу водночас висловити наступні **зауваження та побажання:**

1. Заслуговує на увагу прагнення дисертантки подати структурну модель розвитку смислової сфери особистості приналежної до неформальної субкультури. Проте, поданій теоретичній моделі дослідження не вистачає динаміки (п.1.4 дисертації), на наш погляд це дещо її обмежує.

2. Віддаючи належне солідній вибірці досліджуваних. Проте бажано було б щоб вибірка менше різнилася кількістю представлених в дослідженні субкультур. Десять різних субкультур значно ускладнюють узагальнення результатів і можуть призводити до взаємовиключних заключень.

3. На фоні різноманітного, ґрунтового, детального кількісного аналізу емпіричних результатів нам не вистачає їх якісної інтерпретації, особливо це стосується опису ціннісного компоненту смислової сфери респондентів.

Попри всі висловлені зауваження та побажання виконане Н. В. Мужановою наукове дослідження містить цінний як теоретичний, так і практичний матеріал, вирізняється новизною результатів і висновків, що їх пропонує автор, слугуватиме подальшому вирішенню пріоритетних завдань розвитку особистості у ранньому дорослому віці.

Отже, кандидатська дисертація «Психологічні особливості розвитку смислової сфери представників неформальних субкультур», є самостійною завершеною працею, яка відповідає всім вимогам п.11,12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка, Мужанова Наталія Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
декан психолого-природничого факультету,
доцент кафедри загальної психології та
психодіагностики Рівненського державного
гуманітарного університету

6.04.2021 р.

Підпис В. Р. Павелківа
Ректора Рівненського державного
гуманітарного університету

В.Р.Павелків

Р.М. Постоловський